

# Skandaalse minevikuga läbimurre

Maimu Berg

**Tauno Pykkäneni ooperi "Mare ja tema poeg" kontsertettekanne 10. ja 11. IX Estonia kontserdisaalis.**

1935. aasta lõpul raputasid Eesti avalikkust kaks lavastust. Vabadussõjalaste putšikatse 8. XII, mille lavastajaks oli suure tõenäosusega poliitiline politsei, ja Aino Kalda näidend "Mare ja tema poeg", mille näitejuhiks oli Ants Lauter. Kuid nii ühe kui ka teise lavastuse puhul olid tegelikud režissöörid hoopis mujal. Vabadussõjalaste provotseerijaks oli tõenäoliselt Kaarel Eenpalu ning "Mare ja tema poja" ümber lõõmama lõõnud suure skandaali "lõkkemeistriks" võib ilmselt pidada Sänna trubaduuri Artur Adsonit.

Näidend, mille esietendus Soome Kansallisteatteris 1935. aasta oktoobris oli möödunud ilma suurema kärata, keskpärasel lavastusel ja suhteliselt leige vastuvõtuga, andis Eesti lehtedele pikaks ajaks kõneainet ja sünnitas Aino Kaldale põhjust pettumuseks, mida ta veel aastaid hiljem kibestunult meenutas: "Mu suhtumine Eestisse ja üldse inimestesse muutus ega ole kunagi endiseks saanud. Vahenditu usaldus inimeste vastu oli kadunud ja asemele kasvas vähehaaval liigset hellust kaitsev koor."

Näidendi tekitatud skandaali meenutavad paljud kaasaegsed, pikalt kirjeldab seda oma päevikutes muuhulgas ka Elo Tuglas ning muidugi ei saa sellest mööda minna Mare osatäitja Liina Reiman. Omaaegne Riikliku Propaganda Talituse töötaja Andrus Roolaht kirjutab oma mälestusraamatus "Nii see oli" (Tallinn, 1990, lk 216): "Mare ja tema õnnetu poeg olid jõudnud Estonia teatri laval elada ja surra vaevalt paar-kolm korda, kui direktor Paul Olak autorile teatas, et ta oli saanud telefoni kaudu tundmatult isikult hoiatuse kavatseltavast rünnakust "Mare ja tema poja" vastu."

Näidendile heideti ette, et see solvab eestlaste rahvustunnet. Aino Kallas on teatavasti kasutanud oma näidendis sama kroonikast tuntud sündmust, kus ema poja elu päästmiseks eestlaste mässuplaanid Saksa ordurüütlitele reedab, mida tunneme kõige paremini Eduard Bornhöhe jutustuse "Villu võitlused" järgi. Ainult et Aino Kalda näidendis on reeturist emast tehtud eestlaste vanema lesk, mistõttu leiti, et Aino Kallas kui mitte-eestlastest kirjanik laimab eestlasi ja võltsib ajalugu. "Ajalehtede veergudel algas üldine piikide murdmine," meenutab Andrus Roolaht. "Kirja-

nikud, kunstnikud, ajakirjanikud ja mitut masti seltskonnategelased... kõik pidid saama oma tähtsa sõnakese ütelda sellesinatse ajaliku maailma vaikelu seganud põrutava sündmuse kohta." Andrus Roolahe andmetel oli aga selle "skandaali stsenaaristik Artur Adson". Ja kõike seda sellepärast, et Aino Kallas oli liiga tõsiseltvõetav konkurent Marie Underile, Adsoni abikaasale! Ent teiselt poolt – ega Oskar Kallas, Tõnissoni sõber ja mõttekaaslane – valitsevatele ringkondadele ka kõige meelepärasem tegelane olnud. Nii et needki nautisid seda, kuidas ajakirjandus Aino Kallast materdas ja karikeeris.

Miks meenutada praegu nii pikalt seda vana tolmuga kattunud lugu? Sest "Mare ja tema poeg" on taas Estonia teatrisse jõudnud. Küll mitte näidendina teatrisaali, vaid ooperi kontsertetendusena Estonia kontserdisaali. Kas see ka skandaali kaasa toob, ei tea, aga muusikaline elamus on küll tagatud.

Ooperi on kirjutanud Tauno Pykkänen. Pykkänen sündis 22. III 1918, sattudes kohe varases lapsepõlves algupärastest Soome ooperitest täidetud aega: 1922. aastal valmis Aarre Merikanto ooper "Juha" ja aasta hiljem Leevi Madetoja "Põhjalased". Ent need heliloojad ei jäänud ooperile nii truuks kui Pykkänen. Küllap andis Pykkäneni ooperilembuseks põhjust ka tõsiasi, et tulevase muusiku kasvatajaks oli näitlejanna Hilma Rantanen, Estoniaski esinejad ja Eestis tuntud aktris. Tauno Pykkänen meenutas hiljem: "Minu esimesed mälestused on seotud teatri salapärase maailmaga. Olin juures, kui näidendeid lavastati, kuulasin salaja ukse taga, kuidas osi harjutati, ja kõik mängud, mida kaaslastega õues mängisime, olid teatrimängud. Sellises õhustikus ja ümbruses kasvamine arendas minu dramaatilist vaistu ja suunas harrastused siis, kui toimus muusikaline ärkamine, ooperi alale."

Kodunt pärines ka Aino Kalda tekstide kasutamine muusikas. Ema oli ju Aino Kalda sõbratar ja koos temaga veetis Pykkänen 1920. aastate lõpul ja 1930. aastatel mitu suve Saaremaal.

Pykkänen kujunes varakult andekaks muusikuks, oma esimest ooperit "Jaakko Ilkka" kirjutas ei olnud ta veel 20aastanegi. Järgmises ooperis kasutas ta juba Aino Kalda teksti, helilooja oli 22, kui komponeeris ooperi "Saaremaa Batsheba". Ent tõeliseks läbimurdeks sai siiski 1945. aastal esietendunud "Mare ja tema poeg", mille puhul Helsingin Sanomate arvustaja kirjutab: "Härra Pykkänen on oma teosega saavutanud suure võidu, mis annab põhjust Soome ooperikunsti erilisi saavutusi oodata." Ootused hakkasidki täituma, Tauno Pykkänen jätkas viljaka ooperiloojana ning tema tööd

kroonis 1950. aastal *Prix Italia* heliloomingu võistluse kolmas auhind. Võidukaks ooperiks osutus taas Aino Kalda tekstile loodud "Hundimõrsja", mis samal aastal kanti ette Torino raadios. Meie Klassikaraadio tõi hiljuti selle ooperi ka eesti muusikasõpradeni.

Muusikateadlased on avaldanud arvamust, et Aino Kalda tekstid sobivad Pykkäneni loomelaadile. Lisaks ooperitele on Pykkänen kirjutanud Kalda tekstile ka soololaule.

"Mare ja tema poja" esietendusel Soome ooperis 27. IX 1945 dirigeeris Leo Funtek, ooperi lavastas Vilho Siivola, kunstnik oli Kaarle Haapanen ja koreograaf Alex Saxelin. Mare osas laulis Irja Aholainen ja Imantit, Mare poega, Alfons Almi. Ooper sai kriitikal suurepärase vastuvõtu ja seda peeti kümnendi ooperisündmuseks, sest see oli loodud "ehtsas ooperlikus laadis". Tauno Karila kirjutab Helsingin Sanomates: "Ei ole kahtlustki, et Pykkänenil on lausa eriline vaist lavalise muusika jaoks. Tema retsitatiiv on voolav ja samal ajal jutustav." Väinö Pesola võrdles Pykkäneni loomingu Puccini omaga ja hiljem ongi Pykkäneni nimetatud ka Soome Pucciniks.

Pykkäneni kui ooperilooja eriline oskus avaldub selles, kuidas ta käsitleb inimhäält, otsest retsitatiivi ta ei kasuta. Muusika kulgeb pidevas joones, toetatuna orkestrist – tegevust enamasti ei peatata eriliste numbrite esitamisega. Samas on eristatavad aariat meenutavad stseenid. Nii võib aariast rääkida ooperi esimeses vaatuses, kus Mare jutustab oma mehe ja kuue poja surmast.

Üldiselt ühtse draamana kulgev ooper sisaldab siiski ka omaette löike, nagu näiteks koorile kirjutatud ladinakeelne joogilaul, mille tekst on pärit keskaegsest kogumikust "Carmina burana". Sündmused peatuvad ka järgneva "Leigari laulu" ja kahe tantsu, "Möögatantsu" ja "Fantastilise tantsu" ajaks.

Üks ooperi kaunimaid on Mare surmaeelne aaria viimases vaatuses, mida Soome Rahvusoperi peadramaturg Juhani Koivisto on kommenteerinud kui valgusrikast partiid, kus muusika kätkeb endas andeksandi, mida tekst ei leia.

Muusikateadlane Antti Häyrynen iseloomustab ooperit nõnda: "Pykkäneni läbimurdeooper on võimas, lavastuslikult dünaamiline ja solistide seisukohalt tänuväärne muusika."

10. ja 11. IX Estonia kontserdisaalis esitatakse "Mare ja tema poeg" on ühtlasi ooperi plaadistus, kus solistidena teevad kaasa Soome Rahvusoperi kandvamad jõud Kirsi Tiihonen, Raimo Sirkiä, Juha Uusitalo ja Esa Ruuttunen. Aga ka Rahvusoper Estonia ooperikoor ja orkester, dirigent on Hannu Lintu Soomest.